

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1953

Ο ΣΟΥΗΔΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΣΤΗΣ

BJÖRNSTÅHL ΚΑΙ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ

ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΣΤΑ 1779

Ο συγγραφέας του άρθρου αυτού Χριστιανός Κάλλμερ, ανώτερος υπάλληλος της Βασιλικής Βιβλιοθήκης της Στοκχόλμης, είναι από τους νέους σουηδούς φιλόλογους που αγαπούν τη βυζαντινή και τη νεώτερη Ελλάδα όσο και την αρχαία. Σπούδασε αρχαία ιστορία στο Πανεπιστήμιο του Λούντ¹ ή διδακτορική του διατριβή αναφέρεται στην ιστορία της αρχαίας Αρκαδίας, 1943). Έγραψε και για τις αρχαίες βιβλιοθήκες (1944) και για τις έρευνες του σουηδού περιηγητή Στούρτσενμπεκερ στους Δελφούς στα 1784 (1948). Το ενδιαφέρον του για τα βυζαντινά πράγματα φαίνεται από το άρθρο του «Βυζαντινά» (1952), όπου δίνει μια σύντομη, αλλά έμπεριστατωμένη ανασκόπηση της ιστορίας των βυζαντινών σπουδών.

Όσο βαστούσε ο τελευταίος πόλεμος κατέβηκε με πολλούς άλλους σουηδούς φιλόλογους και αρχαιολόγους στην Ελλάδα, για να τη βοηθήσει στις δύσκολες εκείνες ώρες της. Για ένα διάστημα χρημάτισε διευθυντής στο τμήμα του Σουηδικού Έρυθρου Σταυρού που είχε κέντρο τα Τρίκαλα της Θεσσαλίας. Οι περιπέτειες που τράβηξε—οι αντίρρες τον είχαν πιάσει αιχμάλωτο—δεν του ελάττωσαν την αγάπη για την Ελλάδα. Έμαθε τα νεοελληνικά και άρχισε να ενδιαφέρεται και για τη νεοελληνική ιστορία. Καρπός της αγάπης αυτής είναι και το πιο κάτω άρθρο, γραμμένο ειδικά για το νεοελληνικό αναγνωστικό κοινό.

Ορισμένες πληροφορίες για τη σημερινή ονομασία των χωριών που αναφέρει ο Μπγέρνστωλ τις χρωστώ στον κ. Γ. Παπαδάκο, νομάρχη Λαρίσης. Τον ευχαριστώ θερμά και από τη θέση αυτή για τη μεγάλη καλωσύνη που είχε ν' απαντήσει με τόση προθυμία στο σχετικό ερωτηματολόγιό μου.

Ι. Θ. Κ.

Ο σουηδός ανατολιστής Ίάκωβος Ίωνάς Μπγέρνστωλ δεν είναι γνωστός, φαντάζομαι, στην Ελλάδα παρά μόνο σε μερικούς ειδικούς επιστήμονες, μπορεί ακόμα και σε κανένα λόγιο, που έτυχε να έχει πολύ μελετήσει την παλαιότερη ταξιδιωτική φιλολογία. Και στην πατρίδα του άλλωστε έχει λίγο πολύ λησμονηθεί, αν και η περιγραφή των ταξιδιών του στην Εύρωπη είναι πλούσια σε περιεχόμενο και γεμάτη δροσιά, έτσι που να διαβάζεται μ' ενδιαφέρον και ευχαρίστηση.

Τους Έλληνες τους ενδιαφέρει ιδιαίτερα η περιγραφή του ταξιδιού που έκαμε ο Μπγέρνστωλ στα 1779 στη Θεσσαλία, σε μιάν εποχή που η περιοχή αυτή ήταν πολύ λίγο γνωστή και σπάνια δεχόταν την επίσκεψη κανενός ευρωπαίου. Στις πιο γνωστές παλαιότερες ταξιδιωτικές περιγραφές της Ελλάδας, όπως του Belon, του Spon και του Wheeler, η Θεσσαλία ούτε καν αναφέρεται. Άλλοι πάλι περιηγητές, όπως ο Gyllius, ο Lucas και ο Roscocke, παρέχουν μερικές σκόρπιες μόνο πληροφορίες γι' αυτή από τις σύντομες εκεί επισκέψεις

τους. Μπορούμε λοιπόν να πούμε πως τη Θεσσαλία πριν από τον Μπγέρνστωλ δεν την είχε κανείς περιηγηθεί για επιστημονικούς σκοπούς. Πραγματικά ο Μπγέρνστωλ με το ταξίδι του εγκαινιάζει τη νεώτερη εξερεύνηση της χώρας αυτής, που συνεχίζεται ύστερα από μιάν σειρά γνωστούς περιηγητές, όπως ο Clarke, ο Dodwell, ο Holland, ο Rouqueville και άλλοι.

Ο Μπγέρνστωλ γεννήθηκε στην κοινότητα Näsuhäla, στη Södermanland¹, στα 1731. Σπούδασε στην Ουψάλα, όπου πήρε και το διδακτορικό του δίπλωμα. Στα 1767 ταξίδεψε στο εξωτερικό· περιηγήθηκε λίγο πολύ όλη την Εύρωπη, φτάνοντας ως τα σύνορα της Ανατολής. Στην αρχή έζησε τρία χρόνια στο Παρίσι μελετώντας ανατολικές γλώσσες· έπειτα εγκαταστάθηκε στην Ίταλία. Στα 1773 άφηκε τη Ρώμη, για να μείνει τ' ακόλουθα χρόνια στην Έλβετία, στη Γερμανία και στην Αγγλία. Για να τελειοποιήσει τις γνώσεις του στις

1. Δυτικά από την περιοχή της Στοκχόλμης (σημ. του μεταφρ.).

ἀνατολικές γλῶσσες, ἡ σουηδικὴ κυβέρνησις τοῦ ὄρισε μιὰ μικρὴ ἐτήσια ἐπιχορήγησις καὶ ὑποτροφία. Μὲ τὴν κρατικὴ αὐτὴ ὑποστήριξη μπόρεσε ὁ Μπγέρνστωλ νὰ συμπληρώσει τὴν περιήγησή του πηγαίνοντας στὴν Τουρκία.

Στὰ 1776 ἔφτασε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἔμεινε τρία χρόνια. Ὁ Ulric Celsing, ἐπιτετραμμένος τῆς Σουηδίας ἀπὸ τὸ 1770 ἐκεῖ, ἄνθρωπος ἔξυπνος καὶ μορφωμένος φέρθηκε στὸν πολυταξιδεμένο συμπατριώτη του μὲ ἐξαιρετικὴ ἐλευθεριότητα. Ὅσον καιρὸ ἔζησε ὁ Μπγέρνστωλ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀνήκε στὸ προσωπικὸ τῆς πρεσβείας, εἴτε αὐτὴ ἔμενε στὸ «Σουηδικὸ Παλάτι» στὸ Πέραν εἴτε στὴν ἔπαυλη τῶν Θεραπειῶν τοῦ Βοσπόρου. Γραμματέας τῆς Πρεσβείας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ὁ Gerhard Johan von Heidenstam, ἀπὸ μιὰ οἰκογένεια πού πολλὰ τῆς μέλη εἶχαν δεσμούς μὲ τὴν Ἀνατολή. Γιὸς τοῦ Γραμματέα αὐτοῦ ἦταν ὁ πρῶτος πρόξενος τῆς Σουηδίας στὴν Ἑλλάδα. Μὲ δυνατὴ φιλία δέθηκε ὁ Μπγέρνστωλ καὶ μὲ τὸν ἱερέα τῆς Πρεσβείας, τὸν Carl Peter Blomberg. Μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἱκανῶν δραγουμάνων τῆς πρεσβείας Μουρατζᾶ καὶ Μουράτ—καὶ οἱ δύο ἦταν γεννημένοι Ἀρμένιοι—μπόρεσε ὁ Μπγέρνστωλ νὰ μάθει ἀρκετὰ γιὰ τὶς πολιτικὲς καὶ πολιτιστικὲς συνθήκες στὴν Τουρκία. Γιὰ νὰ ἐξασκηθεῖ καλύτερα στὴν τουρκικὴ γλῶσσα, ἔπαιρνε μαθήματα ἀπὸ ἕναν γεννημένο Τοῦρκο· τὰ ἑλληνικά πάλι τὰ ἄκουε ἀπὸ τὸ πολυάριθμο προσωπικὸ τῆς πρεσβείας. Ὁ καλύτερος φίλος τοῦ Μπγέρνστωλ στὴν πατρίδα ἦταν ὁ βασιλικὸς βιβλιοθηκᾶριος C. C. Gjörwell. Αὐτὸς ἔκανε ὅ,τι μπορούσε γιὰ νὰ γνωρίσουν στὴ Σουηδία τὰ ταξίδια καὶ τὶς ἔρευνες τοῦ φίλου του.

Στὶς ἀρχές τοῦ 1778 ὁ Μπγέρνστωλ κρίνει πὼς δὲν εἶχε πιά πολλὰ πράγματα νὰ κάνει καὶ νὰ μάθει στὴν Κωνσταντινούπολη, σχεδιάζει λοιπὸν νὰ προχωρήσει ἀκόμα ἀνατολικότερα. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φίλου του Gjörwell κατόρθωσε νὰ πάρει νέα ἐπιχορήγησις γιὰ τὸ ταξίδι πού σχεδίαζε. Παράλληλα πῆρε τὴν εἰδικὴ ἐντολὴ νὰ πάει στοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ νὰ συγκεντρώσει ὅσα τυχόν στοιχεῖα θὰ μπορούσαν νὰ διαφωτίσουν τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀκόμα, ἂν γινόταν, ν' ἀγοράσει χειρόγραφα τῆς Βίβλου. Γιὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ ὀρίστηκε νὰ πάρει μαζί του κι' ἕναν βοηθὸ καὶ σύντροφον. Στὸ μεταξύ, ὡς πού νὰ φτάσει ὁ σύντροφος αὐτός, ὁ Μπγέρνστωλ, καθὼς περιμένε καὶ ὀρισμένες ὁδηγίες ἀπὸ τὴν πατρίδα του, ἀποφάσισε ἕνα συντομότερο ταξίδι στὴν Τροία, στὸν Ἄθωνα, στὴν Ἀθήνα, στὴ Λακεδαίμονα, στὴ Θεσσαλονίκη καὶ σὲ ἄλλους τόπους. Ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ὅμως περιόρισε τὴν περιήγησή του στὴ Θεσσαλία μοναχά. Αὐτὸ τὸ

ταξίδι θὰ δοκιμάσουμε νὰ παρακολουθήσουμε ἀπὸ πιὸ κοντὰ¹.

Ἐφοδιασμένος μὲ φερμάνι σουλτανικὸ καὶ μὲ συστατικὰ γράμματα τοῦ σουηδοῦ ἐπιτετραμμένου Celsing ὁ Μπγέρνστωλ ἐπιβιβάστηκε στὶς 18 Ἰανουαρίου 1779 στὸ σουηδικὸ καράβι «Σαμουήλ», πού ταξίδευε γιὰ τὰ ἑλληνικὰ λιμάνια καὶ τὸ Λιβόρνο. Τὸ ἄλλο πρωὶ σήκωσαν τὴν ἄγκυρα. Ὁ καιρὸς ἦταν κρύος καὶ τὸ χιόνι σκέπαζε καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ καὶ τὴν ἀσιατικὴ παραλία. Ὅταν ἔριξαν ἄγκυρα στὰ Δαρδανέλια, ὁ Μπγέρνστωλ βγῆκε στὴ στεριά, γιὰ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴν Τρωάδα σύμφωνα μὲ τὰ σχέδιά του, τὸ πολὺ χιόνι ὅμως δὲν τὸν ἄφησε νὰ τὴ μελετήσῃ βαθύτερα. Στὶς 23 Ἰανουαρίου ξέσπασε μιὰ δυνατὴ χιονοθύελλα, πού κράτησε πέντε μέρες. Τὸ καράβι παρασύρθηκε ἀπὸ τὸν ἄνεμο καὶ παρὰ λίγο νὰ βουλιάξει. Μόλις στὶς 29 μπόρεσαν νὰ κάνουν πάλι πανιά, καὶ ὕστερα ἀπὸ δύο μέρες, ὅταν πιά βράδιαζε, ἔριξαν τὴν ἄγκυρα πάνω ἀπὸ τὴ βόρεια πλευρὰ τῆς Εὐβοίας, ἀντίκρου στὸ ἀνοιγμα τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Ἐπειδὴ εἶχαν τὸν ἄνεμο ἀντίθετο, μόλις στὶς 3 Φεβρουαρίου ἄραξαν στὸ Βόλο.

Στὰ χρόνια αὐτὰ ὁ Βόλος περιοριζόταν σ' ἐκεῖνο μόνο τὸ μέρος τῆς πόλης πού σήμερα λέγεται Κάστρο. Ἐνα τεῖχος ἔζωνε τὴν πολιτεία, μιὰ σκάλα ὁδηγοῦσε πρὸς τὸν κόλπο. Μέσα στὸ Βόλο κατοικοῦσαν Τοῦρκοι πιὸ πολὺ. Οἱ Ἕλληνες ἔμεναν στὸν Ἀπάνω Βόλο, στὰ πόδια τοῦ Πηλίου, καὶ σ' ἄλλα χωριά στὶς πλαγιές τοῦ βουνοῦ. Σ' ἕνα ἀπὸ αὐτὰ, στὴν Πορταριά, ἦταν ἐγκαταστημένος ὁ σουηδὸς καὶ μαζί γάλλος πρόξενος.

Ἐκεῖ φιλοξενήθηκε ὁ Μπγέρνστωλ ἀπὸ τὶς 7 ὡς τὶς 11 Φεβρουαρίου. Τὴ μέρα πού πήγαινε χρειάστηκε ν' ἀνοίξει δρόμο μέσα ἀπὸ χιόνι βαθύ· ὅταν ὅμως ὕστερα ἀπὸ τέσσερις μέρες ἄφησε τὸ σπίτι τοῦ προξένου γιὰ νὰ γυρίσῃ στὸ Βόλο, ἡ ἀνοιξη εἶχε μπεῖ γιὰ καλὰ πιά. Ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τοῦ τοπίου ὁ Μπγέρνστωλ σημειώνει: Τὸ τοπίο εἶναι τὸ πιὸ ὁμορφοπὸν μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδεῖ πάνω στὸν κόσμον.

Ἡ παραμονὴ στὸ Βόλο—ὁ Μπγέρνστωλ κοιμόταν πάνω στὸ σουηδικὸ καράβι—κράτησε περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι λογάριζε στὴν ἀρχή. Τὸ χιόνι, καθὼς ἔλιωνε σιγὰ σιγὰ, ἔκανε τοὺς δρόμους ἀδιάβατους. Ὁ

1. Οἱ πηγές τῆς θεσσαλικῆς περιοδείας τοῦ Μπγέρνστωλ εἶναι α) ἡ περιγραφή τοῦ ταξιδιοῦ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ὡς τὸ Βόλο πού δίνει ὁ ἴδιος στὸ ἔργο του «Ταξίδι στὴ Γαλλία, Ἰταλία, Ἑλβετία, Γερμανία, Ὀλλανδία, Ἀγγλία, Τουρκία καὶ Ἑλλάδα, τόμ. 3, Στοκχόλμη 1780, σ. 235-263. β) τὸ ταξιδιωτικὸ ἡμερολόγιό του ἀπὸ τὸ Βόλο, στὰ Τέμπη, πού ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Blomberg καὶ δημοσιεύτηκε στὸ ἴδιο ἔργο τοῦ Μπγέρνστωλ, τόμ. 5, 1783, σ. 91-158. Ἄλλες πληροφορίες ἰδὲς στὸ ἄρθρο μου: Τὸ θεσσαλικὸ ταξίδι τοῦ Ἰακώβου Ἰωάνη Μπγέρνστωλ, *Ιχνηοσ* 1946/7, σ. 149-196 (γραμμμένο σουηδικά, μὲ γαλλικὴ περίληψη).

πιὸ κοντινὸς σκοπὸς του ἦταν, ὅπως σημειώνει, νὰ ἐπισκεφτεῖ κάτι ἑλληνικὰ μοναστήρια, τρεῖς τέσσερις μέρες δρόμο ἀπὸ τὸ Βόλο, πού τὰ χειρόγραφα τους δὲν ἦταν γνωστὰ στὴν Εὐρώπη—ἐννοεῖ βέβαια τὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων. Γιὰ τὸ ταξίδι παράγγειλε στὸ Βόλο μεγάλους ταξιδιωτικούς σάκκους καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του σαλβάρια, ἔτσι πού νὰ ἔχει παρουσιαστικὸ Τούρκου. Παράλληλα εἶχε συμφωνήσει νὰ τὸν συνοδέψει ἕνας γιανιτσαρός, πού, ὅπως ἀναφέρει, ὄχι λίγες φορές τὸν γλύτωσε ἀπὸ μεγάλες περιπέτειες.

Ὅμως τὸ ταξίδι καθυστεροῦσε ἀκόμα. Ληστοσυμμορίες ἀπὸ ἄλβανοὺς ἔκαναν τοὺς δρόμους κάθε ἄλλο παρά σίγουρους στὰ μέρη ἐκεῖνα. Παντοῦ ἀκουε κανεὶς νὰ μιλοῦν γιὰ τὶς ληστείες των. Ἀκριβῶς τὶς μέρες ἐκεῖνες εἶχαν γδύσει κάποιον Τούρκο φτασμένο στὸ Βόλο ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη.

Τὶς βδομάδες αὐτὲς τῆς ἀναμονῆς καὶ τῆς ἀβεβαιότητος ὁ Μπγέρνστωλ δὲν τὶς ἄφησε νὰ περάσουν ἄσκοπα. Ἐκανε ἐκδρομὲς γύρο στὸν κόλπο τοῦ Βόλου καὶ μέσα σ' ἄλλα ἐπισκέφτηκε «τὴν παλιὰ πόλη τῶν Ἀργοναυτῶν, τὸ τωρινὸ Μαλάκι, ὅπου λέγεται πὼς οἱ Ἀργοναῦτες σκάρωσαν τὸ πιὸ παλιὸ καράβι πού ἀναφέρεται στὴν ἱστορία, ὕστερα ἀπὸ τοῦ Νῶε φυσικά». Ἀνέβηκε στὸ βουνὸ Γορίτσα, πού κλείνει τὸ μικρὸ κάμπο τοῦ Βόλου κατὰ τ' ἀνατολικά, καὶ ἐρεύνησε τὰ ἀσήμαντα ἐρείπια πάνω στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, ὅπου, καθὼς πίστευαν τότε, βρισκόταν ἡ Δημητριάδα, ἡ πόλη πού ἱδρυσε ὁ Δημήτριος Πολιορκητὴς.

Στὸ μεταξύ οἱ πληροφορίες γιὰ τοὺς ἄλβανοὺς συμμορίτες ἦταν πιὸ καθησυχαστικές, ἀν καί, ὅπως φάνηκε ὕστερα, κάπως πρόωρες. Ὁ Μπγέρνστωλ ἀποχαιρέτησε τότε τοὺς πατριῶτες του στὸ σουηδικὸ καράβι καὶ στίς 17 Μαρτίου 1779 ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Βόλο συνοδευμένος ἀπὸ τὸ γιανιτσαρό του. Τὴν πρώτη νύχτα τὴν πέρασε σ' ἕνα χάνι στὸ Βελεστίνο, ὅπου ἀνοίξε κουβέντα μὲ πολλοὺς ντόπιους Τούρκους.

Τὸ ἄλλο πρωὶ συνέχισαν τὸ δρόμο τους κατὰ τὰ βορειοδυτικά, περνώντας τὸ θεσσαλικὸ κάμπο. Στὸ χωριὸ Μαῖμουλάρ¹, κάπου 13 χιλιόμετρα νοτιανατολικά ἀπὸ τὴ Λάρισα, παρατήρησε ὁ Μπγέρνστωλ «σπασμένα κομμάτια ἀπὸ ραβδωτοὺς κίονες». Τὰ ἐρείπια αὐτὰ φαίνεται πὼς ἐξαφανίστηκαν ἀργότερα, γιὰτι κανεὶς νεώτερος δὲν τὰ ἀναφέρει. Τὸ ἴδιο βράδι ἔφτασε ὁ Μπγέρνστωλ στὴν τουρκοκατοικημένη Λάρισα, ἀφοῦ ἔκανε κάπου σαράντα χιλιόμετρα μέσα σὲ μιὰ μέρα. Κάτι ταραχὲς ἐκεῖ τὸν ἀνάγκασαν νὰ μὴ μείνει περισσότερο

ἀπὸ δύο μέρες· παρακολούθησε ὥστόσο μιὰ λειτουργία στὴν ἑβραϊκὴ συναγωγή καὶ ἐπισκέφτηκε τὴ βιβλιοθήκη τοῦ ραββίνου. Ὑστερα συνέχισε τὸ ταξίδι του συντροφιά μ' ἕναν Ἰταλὸ γιατρό ὡς τὸν Τύρναβο, ὅπου ὁ περισσότερος πληθυσμὸς ἦταν ἑλληνικὸς. Ἀπὸ τὸν ἑλληνα Μητροπολίτη Μελέτιο, πού προτιμοῦσε νὰ ἔχει ἔδρα τὸν Τύρναβο ἀντὶ γιὰ τὴ Λάρισα, ὅπου κατοικοῦσαν ἀποκλειστικὰ σχεδὸν Τούρκοι, πῆρε ὁ Μπγέρνστωλ συστατικὰ γράμματα γιὰ τὰ Τρίκκαλα καὶ τὰ Μετέωρα.

Στίς 24 Μαρτίου ἀφῆκε τὸν Τύρναβο καὶ τὴν ἴδια μέρα ἔφτασε στὸ Ζάрко, μιὰ μικρὴ πόλη ἀκμαία, μὲ ἕξι ἑλληνικὲς ἐκκλησίες. Στὸ μεταξύ, στὸ δρόμο, ἀν κατόρθωσε νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὴν ἐπίθεση τῶν ἄλβανῶν ληστῶν, αὐτὸ τὸ χρωστάει στὴν ἐτοιμότητα τοῦ γιανιτσαρό του. — Δυὸ μέρες ἀργότερα, συνεχίζοντας τὴν πορεία του, ἔφτασε στὰ Τρίκκαλα. Ἀπὸ τὶς ἄλβανικὲς συμμορίες πού τριγύριζαν στὰ περὶχωρα ἡ κατάσταση ἦταν, ὅπως καὶ στὴ Λάρισα, πολὺ ταραγμένη. Ὁ Μπγέρνστωλ ἐπισκέφτηκε πολλὲς φορές τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀμβρόσιο, ἕναν ἀντρα μορφωμένο καὶ ἀξιαγάπητο. Οἱ συνομιλίες τους γύριζαν σὲ θέματα ἐπιστημονικά· μιὰ στιγμή ὁ Ἀρχιεπίσκοπος διατύπωσε τὴν ἀπορία του, ν' ἀκούει ἕναν βόρειο νὰ μιλεῖ ἑλληνικά. «Τὸ ἴδιο δὲν περίμενα κι' ἐγώ», σημειώνει ὁ Μπγέρνστωλ, «ν' ἀκούσω ἀπὸ ἕναν ἱερωμένο στὴν Ἑλλάδα νὰ μιλεῖ γιὰ τὸν Ἰσαὰκ Νέφτων — ἔτσι πρόφερε τὸν Newton—, γιὰ τὸν Wolf, γιὰ τὸν Boerhave κτλ. Τὸν ἔμαθα στὰ μεγάλα αὐτὰ ὀνόματα νὰ συγκαταλέξει καὶ τοῦ Λινναίου».

Ὁ Μπγέρνστωλ ἔδειξε στὸν Ἀμβρόσιο τὸ ἀντίγραφο πού εἶχε πάρει στὸ Μάννχαιμ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Νικηφόρου Ρωμανοῦ πρὸς τὸν Γουσταῦο Ἀδόλφο τὸν δεῦτερο¹.—Ὅταν τὸν ἀποχαιρετοῦσε, ὁ Ἀμβρόσιος τοῦ χάρισε τὴν «Παλαιὰ καὶ νέα Γεωγραφία» τοῦ Ἐπισκόπου Ἀθηνῶν Μελετίου. Οἱ πληροφορίες πού δίνει τὸ ἔργο αὐτὸ γιὰ τὴ Θεσσαλία βοήθησαν τὸν Μπγέρνστωλ πολλὲς φορές στὸ ταξίδι του. Ἡ γεωγραφία αὐτὴ, τυπωμένη στὴ Βενετία στὰ 1728, βρίσκεται ἀκόμα καὶ σήμερα ἀνάμεσα στὰ βιβλία πού ὁ Μπγέρνστωλ κληρονόμησε στὴν Πανεπιστημιακὴ Βιβλιοθήκη τῆς Οὐψάλας. Ἐκεῖ μέσα μπορεῖ κανεὶς καὶ τώρα νὰ διαβάσει τὴν ἀφιέρωσή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στὸ σουηδὸ ταξιδιώτη, χρονολογημένη ἀπὸ τὶς 22 Μαρτίου (π.ῆμ.). Τὸ βιβλίο αὐτὸ, σύμφωνα μ' ἕνα σημείωμά

1. Ὁ Νικηφόρος Ρωμανὸς (γεννημένος στὰ 1580) ἦταν ἑλληνας ἱερέας, πού ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὸν εἶχε στείλει στὴ Γαλλία, ὅπου καὶ ἔμεινε σχεδὸν ὅλη τοῦ τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ. Στὰ 1632 ἔγραψε στὸν Γουσταῦο Ἀδόλφο τὸν II τῆς Σουηδίας προτείνοντάς του διαμαρτυρόμενοι καὶ ὀρθόδοξοι νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ χτυπήσουν τοὺς Τούρκους. Ἡ πολιτικὴ ὁμῶς κατάσταση τότε ἐμπόδισε μιὰ τέτοια συνεργασία.

1. Σήμερα τὸ χωριὸ λέγεται Χάλκη (σημ. τοῦ μεταφρ.).

του, ἀνῆκε παλαιότερα στὸν Μιχαλάκη Γεωργάκη ἀπὸ τὸ Ζάρκο (χρονολογία ὑπογραφῆς, 25 Φεβρουαρίου 1755).—Στὰ Τρίκκαλα συνάντησε ὁ Μπγέρνστωλ κι' ἕναν γάλλο φαρμακοποιὸ ἀπὸ τὴν Προβηγκία τὸν Μαζών, κι' ἕναν Ἕλληνα γιατρό, τὸν Μπαρώτση, ποὺ εἶχε σπουδάσει στὴ Βενετία.

Στὶς 2 Ἀπριλίου ὁ Μπγέρνστωλ ἀφήνει τὰ Τρίκκαλα καὶ περνώντας μὲ τ' ἄλογο μέσα ἀπὸ χωράφια στολισμένα σὲ ἀνοιξιὰτικα χρώματα φτάνει σὲ λίγες ὥρες στὴ μικρὴ πόλη τῆς Καλαμπάκας, ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τοὺς περίφημους βράχους τῶν Μετεώρων, σχηματισμένους ἀπὸ ἀμμόλιθο. Πάνω σ' αὐτοὺς βράχους βρίσκονται χτισμένα τὰ ἐπίσης περίφημα μοναστήρια.

Ὁ Μπγέρνστωλ εἶχε τώρα φτάσει στὸ σκοπὸ ποὺ τὸν εἶχε σπρώξει νὰ ἐπιχειρήσει τὸ ταξίδι αὐτὸ στὴ Θεσσαλία. Βρισκόταν στὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων μὲ τὶς πλούσιες συλλογὲς χειρογράφων, ποὺ κανένας εὐρωπαῖος ἐρευνητὴς δὲν τὶς εἶχε ἀκόμα ἀντικρίσει. Πόσα χειρόγραφα εἶχαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ μοναστήρια, εἶναι δύσκολο νὰ πεῖ κανεὶς. Ὄταν στὰ 1881 ἡ Θεσσαλία ἐνώθη μετὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ κυβέρνησις ἔδωσε ἐντολὴ στοὺς μοναχοὺς νὰ παραδώσουν τὰ χειρόγραφα στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν. Ὅστος ὁ, τι κατορθώθηκε νὰ συγκεντρωθεῖ στὴν πρωτεύουσα ἦταν ἕνα μικρὸ μόνο μέρος ἀπὸ τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν χειρογράφων (ὄχι πάνω ἀπὸ 200). Ὄταν στὰ 1908 καὶ 1909 ὁ καθηγητὴς Νίκος Α. Βέης ἐρεύνησε συστηματικὰ ὅλες τὶς κρύπτες τῶν μοναστηριῶν, πέτυχε ἀποτελέσματα ἐντελῶς ἀπροσδόκητα: κρυμμένους σὲ ξανατειχισμένες κόγχες καὶ ἄλλα μέρη, ποὺ οἱ καλόγεροι ἔμοιαζαν νὰ τὶς ἀγνοοῦν πιά, βρῆκε ὄχι λιγότερους ἀπὸ 1124 κώδικες, ἀγνωστους ὡς τότε στὴν ἔρευνα. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπίσκεψης τοῦ σουηδοῦ ἐρευνητῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων πρέπει νὰ ἦταν σημαντικὰ μεγαλύτερος.

Ὁ Μπγέρνστωλ ἀρχισε τὶς παλαιογραφικὲς μελέτες του στὶς 3 Ἀπριλίου στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ποὺ ἦταν εὐκόλα προσιτὸ σχετικά. Ἐκεῖ ἀπάντησε τὸν Ἐπίσκοπο τῆς Καλαμπάκας Παρθένιο, ποὺ μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους εἶχε ζητήσῃ καταφύγιο γιὰ νὰ γλυτώσει ἀπὸ τοὺς ἄλβανοὺς ἀντάρτες. Ὁ Ἐπίσκοπος, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὸ Βόλο, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Μπγέρνστωλ *aimable et savant*. Τὰ χειρόγραφα ἀποδείχτηκαν πὼς δὲν εἶχαν καὶ μεγάλη ἀξία, τὰ πιὸ πολλὰ δὲν περιεῖχαν παρὰ κείμενα Πατέρων. Ὅπως πληροφόρησε τὸν ξένο ὁ Ἐπίσκοπος, πρὶν ἀπὸ 200 κάπου χρόνια ἕνας καθολικὸς μοναχός, κρύβοντας τὴν ἰδιότητά του, εἶχε κατορθώσει ν' ἀγοράσει γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί τὰ πιὸ ἀξιόλογα χειρόγρα-

φα ἀπὸ τὰ Μετέωρα καὶ ἀπὸ ἄλλα ἑλληνικὰ μοναστήρια. Ὁ Ἐπίσκοπος ἐννοοῦσε βέβαια τὸν Ἀθανάσιο, ἕναν Ἕλληνα ἱερέα, ποὺ μεταπήδησε στὴν καθολικὴ ἐκκλησία καὶ γύρω στὰ 1650 ταξίδεψε στὰ μοναστήρια τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας γιὰ ν' ἀγοράσει χειρόγραφα γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Seguier καὶ τοῦ καρδινάλιου Μαζαρίνου.

Στὸ γειτονικὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδος ἔμεινε ὁ Μπγέρνστωλ ἀπὸ τὶς 6 ὡς τὶς 8 Ἀπριλίου. Στὴν ἐκκλησίαν τοῦ μοναστηριοῦ βρῆκε χειρόγραφα παραπεταμένα, ἀνακατωμένα καὶ χωρὶς ἀξία. Μέσα σ' αὐτὰ ἦταν ὀμιλίες τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ ἄλλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Στὶς 8 Ἀπριλίου συνεχίζοντας πῆγε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ καὶ πιὸ μεγάλα μοναστήρια, τὸ Μετέωρον, ποὺ χτίστηκε στὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα ἀπὸ τὸν ἐρημίτη Ἀθανάσιο καὶ τὸν Ἰωάσαφ. Ὄταν τὸν ἔουραν ἀπάνω, ὁ ἡγούμενος Παρθένιος τὸν ἀγκάλιασε καὶ τοῦ ἔδειξε ὁ ἴδιος τὴν ὀμορφὴ ἐκκλησίαν. Ἡ ἀρκετὰ πλούσια βιβλιοθήκη, ποὺ ἔπιανε δύο αἴθουσες μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, εἶχε πιὸ πολὺ βιβλία λειτουργικὰ καὶ βίους Ἁγίων. Ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς ὁ Μπγέρνστωλ ἀναφέρει ἕναν χαρτῶο κώδικα μ' ἕνα μέρος τοῦ Ἡσιόδου καὶ μὲ τὸ Σοφοκλή, καὶ μίαν περαγμηνὴ μὲ τὸν Ἰώσηπο· μιλεῖ ἀκόμα γιὰ μιὰ ἀνώδυμη ἑλληνικὴ συγγραφὴ, ποὺ τοῦ φάνηκε πὼς ἀνῆκε στὰ ἱπποκρατικὰ βιβλία. Ἀπὸ τὰ 14 χειρόγραφα ποὺ περιεῖχαν τὰ τέσσερα Εὐαγγέλια σημείωσε τὶς διαφορὰς γραφῆς, ἀκόμα σ' ἕνα ἀπὸ αὐτὰ βρῆκε καὶ ἀντέγραψε «ἕναν παράξενο πρόλογο στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον».

Δεκαοχτὼ μέρες κάθησε στὸ μοναστήρι αὐτὸ ὁ Μπγέρνστωλ, ὅπου, καθὼς καὶ στ' ἄλλα μοναστήρια, τὸν ὑποδέχτηκαν μὲ πολλὴ ἀγάπη χάρις στὰ συστατικὰ γράμματα τοῦ Μητροπολίτη Λαρίσης καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τρικκάλων. Στὸ μεταξὺ χαιρόταν μὲ ὄλη του τὴν καρδιά τὴν ἀσυνήθιστη αὐτὴ περιπέτεια, θαύμαζε τὴν ἔξοχη θέαν ἀπὸ τὸ βράχο τοῦ μοναστηριοῦ καὶ κουβέντιαζε μὲ τοὺς μοναχοὺς. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς, θέλοντας νὰ ἐκφράσει ὄλη του τὴν συμπάθεια, γιὰτὶ δώδεκα λέει χρόνια ἦταν ὁ Μπγέρνστωλ ἀναγκασμένος νὰ γυρνᾷ ἐδῶ κι' ἐκεῖ καὶ νὰ τραβᾷ τὸσους κόπους, ἔλεγε καὶ ξανάλεγε: ὁ καημένος, ὁ καημένος! — Μιὰ γόνιμη συνάντηση εἶχε καὶ μ' ἕναν ἰταλὸ γιατρό ἀπὸ τὰ Τρίκκαλα, τὸν Εὐστάθιο Νοσίμαχο, ποὺ ἔμενε ἐδῶ γιὰ ν' ἀσφαλιστεῖ ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ φαίνεται πὼς εἶχε ἀξιόλογες γνώσεις καὶ ἀκόμα εἶχε μελετήσει τὰ ἔργα τοῦ Λινναίου.

Ἀπὸ τὸ Μετέωρον πέρασε ὁ Μπγέρνστωλ στὶς 15 Ἀπριλίου στὸ γειτονικὸ μο-

ναστήρι τοῦ Ἁγίου Βαρλαάμ, πού ὑψώθη-
κε στὰ 1517 πάνω στὰ ἑρείπια ἑνὸς πιὸ
παλιοῦ μοναστηριοῦ, πού τὸ εἶχε ἰδρύσει
ὁ ἔρημίτης Βαρλαάμ κατὰ τὰ τέλη τοῦ
14ου αἰώνα. Ἐκεῖ στοῦ Βαρλαάμ ἔμενε ἐ-
ξόριστος ὁ μητροπολίτης Γεράσιμος ἀπὸ
τὴ Ράσκα¹. Πολύγλωσσος καὶ φιλολογικὰ
μορφωμένος ἔκανε πολὺ εὐχάριστη συν-
τροφιά στὸν Μπγέρνστωλ. Μὲ τὴ μεσολά-
βηση τοῦ Μπγέρνστωλ ἐνδιαφέρθηκε γιὰ
τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἐξόριστου μητρο-
πολίτη ὁ σουηδὸς διπλωμάτης G. J. Heiden-
stam, πού ἔκανε φιλικὲς παραστάσεις στὸ
ρῶσσο πρεσβευτὴ στὴν Κωνσταντινούπο-
λη, τὸ ἀποτέλεσμα ὁμῶς τῶν ἐνεργειῶν
αὐτῶν μένει ἀγνωστο. Ἡ βιβλιοθήκη ἦταν
μικρότερη, σὲ μεγαλύτερη ὁμῶς τάξη βαλ-
μένη ἀπὸ ὅ,τι τοῦ Μετεώρου, ἀν καὶ τὴ
φύλαγαν σ' ἓνα σκοτεινὸ δωμάτιο κι' ἦταν
βουτηγμένη στὴ σκὼνη. Τὰ πιὸ πολλὰ χει-
ρόγραφα τῆς ἦταν λειτουργικὰ βιβλία,
μηνολόγια, βίαι Ἁγίων, μαρτυρολόγια καὶ
πλήθος Εὐαγγέλια σὲ περγαμηνή. Βιβλιο-
θηκάριος ἦταν ἓνας γέρος καλόγερος 80
χρονῶν, πού ἔβρισκε πάρα πολὺ κωμικὸ
τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μπγέρνστωλ γιὰ τοὺς
σκονισμένους αὐτοὺς σωροὺς τῶν βιβλίων.
Τέσσερις μέρες ξόδεψε ὁ Μπγέρνστωλ με-
λετώντας ἓνα χειρόγραφο τῆς Καινῆς Δια-
θήκης μὲ τὰ κανονικὰ βιβλία ἔξω ἀπὸ τὴν
Ἀποκάλυψη.

Στὶς 6 Μαΐου ὁ Μπγέρνστωλ ἀφήνει
τὸν Βαρλαάμ, ὅπου γιὰ πολὺν καιρὸ θὰ
θυμόνταν τὸ σουηδὸ ταξιδιώτη. Δοκίμασε
ν' ἀνεβεῖ στὴ γειτονικὴ μονὴ Ρουσάνη καὶ
τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅλοι ὁμῶς οἱ μονα-
χοὶ ἔτυχε νὰ λείπουν. Ὅταν ὕστερα ἔμα-
θε πῶς δὲ θὰ ἔβρισκε ἐκεῖ παρά μόνο εὐ-
χολόγια καὶ τυπωμένα βιβλία, παράτησε
τὸ σχέδιό του νὰ ἐπισκεφτεῖ τίς μονές αὐ-
τὲς καὶ γύρισε στὴν Καλαμπάκα περνών-
τας ἀπὸ τὸ χωριὸ Καστράκι.

Ἡ ἐλπίδα πῶς θὰ ἔβρισκε ἀγνωστα καὶ
πολύτιμα χειρόγραφα ἔσπρωξε τὸν Μπγέρν-
στωλ νὰ προχωρήσει περισσότερο καὶ νὰ
ἐπισκεφτεῖ δύο ἄλλα μοναστήρια νοτιότε-
ρα ἀπὸ τὰ Μετέωρα. Ἀφοῦ ἔμεινε μία μέ-
ρα στὴν Καλαμπάκα, συνέχισε τὸ ταξίδι
του κατὰ τὴ νοτιὰ γιὰ τὸ μοναστήρι Βί-
τωμα, 8 χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ τὴν Κα-
λαμπάκα. Ὁ δρόμος περνοῦσε ἀπὸ ὄρεινὴ
περιοχὴ καὶ αὐτὸ θύμιζε στὸν ταξιδιώτη
τὴν πατρίδα του. Ἔτσι εἶδε ἀνθισμένη
βρίζα ὕστερα ἀπὸ δώδεκα χρόνια πού εἶ-
χε νὰ ἰδεῖ καὶ σημειώνει πῶς βρῆκε καὶ
κένδρους πολλοὺς. Στὸ μοναστήρι, πού ὑ-
παγόταν στὸν ἐπίσκοπο τῆς Καλαμπάκας,
ἔμεναν 6 καλόγεροι μόνο. Ὁ Μπγέρνστωλ
ἐνθουσιάστηκε ἀπὸ τὴν εἰδυλλιακὴ τοπο-
θεσία του, πού τοῦ θύμιζε τὰ βουκολικὰ
τραγούδια τοῦ Θεόκριτου καὶ τοῦ Βιργι-
λίου. «Ὁ γιανιτσάρος μου κάθησε στὸ δά-

σος νὰ τραγουδήσει, καὶ ἦταν πολὺ εὐχα-
ριστημένος πού εἶχε φύγει πιά ἀπὸ τὰ
κρύα καὶ φοβερὰ βράχια τῶν Μετεώρων». Χειρόγραφα δὲ βρῆκε ἐδῶ κανένα, καὶ ὁ-
μῶς ἔμεινε τρεῖς μέρες κοντὰ στοὺς κα-
λόγερους αὐτοὺς, πού κανέννας τους δὲν
ἤξερε οὔτε νὰ διαβάσει.

Στὶς 10 Μαΐου ὁ Μπγέρνστωλ ξεκίνησε
ἀπὸ τὰ Βίτωμα γιὰ τὸ πιὸ σημαντικὸ μο-
ναστήρι τοῦ Δούσκου, κάπου 15 χιλιόμε-
τρα νοτιότερα. Αὐτὸ ὑπαγόταν στὸν ἐπί-
σκοπο Τρικκάλων. Ἡ ἐκκλησία του εἶχε
θεμελιωθεῖ ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Λαρίσης
Βησσαρίωνα τὸν δεύτερο· ἡ οἰκοδομὴ του
τελείωσε στὰ 1558. Ὁ Μπγέρνστωλ ἀνα-
φέρει πῶς ἡ βιβλιοθήκη του ἦταν πιὸ πλού-
σια ἀπὸ τοῦ Μετεώρου, ἀν καὶ οἱ Ἄλβα-
νοὶ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια εἶχαν λεηλατή-
σει ἓνα μέρος ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ
μοναστηριοῦ. Ὡστόσο, πουθενὰ λέει δὲν
εἶχε ἰδεῖ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ χειρόγραφα τό-
σο παραπεταμένα ὅσο ἐδῶ. Ἦταν τόσο
καταστραμμένα ἀπὸ τὴν ὑγρασία, τὴ σκό-
νη καὶ τὰ πεσμένα πάνω τους χῶματα,
ὥστε, ὅπως γράφει, «ἀναγκάστηκα νὰ πιῶ
ξίδι, γιὰ νὰ διώξω τὸν ἔμετό πού μου προ-
κάλεσαν». Ἄλλοτε ὑπῆρχε, καθὼς ἔλεγαν,
κάποιος κατάλογος τῆς βιβλιοθήκης, μὰ
τώρα εἶχε χαθεῖ. Μέσα στὶς δύο βδομάδες
πού ἔμεινε στὸ μοναστήρι αὐτὸ ὁ Μπγέρν-
στωλ σημείωσε τὰ πιὸ ἀξιόλογα χειρό-
γραφα καὶ κράτησε διάφορες διεξοδικὲς
σημειώσεις, ἰδιαίτερα ἀπὸ ἓνα χειρόγρα-
φο πού περιεῖχε τὰ τέσσερα Εὐαγγέλια
μὲ σχόλια ἐρμηνευτικὰ στὸ περιθώριο.

Στὶς 24 Μαΐου ὁ Μπγέρνστωλ ἀφῆκε
τὸ μοναστήρι τοῦ Δούσκου, ὅπου τὸν εἶχε
ἀγαναχτήσει «νὰ βλέπει τοὺς ἀνόητους
καὶ ἀμόρφωτους καλογέρους νὰ περιγε-
λοῦν ὅλους του τοὺς κόπους». Τὴν ἴδια
μέρα ἔφτασε στὰ Τρίκκαλα, ἀφοῦ πρῶτα
πέρασε ἀπὸ τὸ κοντινὸ χωριὸ Πόρτα.

Στὰ Τρίκκαλα ἔμεινε ὡς τὸ τέλος τοῦ
μηνός. Τότε γνώρισε μέσα σὲ ἄλλους ἓνα
γέρο σπαχή, πού ὁ πατέρας του εἶχε γνω-
ρίσει τὸν Κάρολο τὸ δωδέκατο¹. Γιὰ τὸν
Κάρολο μίλησε καὶ ὅταν ἐπισκέφτηκε τὸν
ἀλβανὸ διοικητὴ τῆς ἀσφάλειας τῶν δρό-
μων, τὸν Ἰμπραήμ μπέη. Ὁ ἀλβανὸς ἐπί-
σης γραμματέας τοῦ διοικητῆ, αὐτὸς πού
παρουσίασε τὸν Μπγέρνστωλ, εἶχε ταξι-
δέψει στὴν Εὐρώπη καὶ μιλοῦσε ἀνετα τὰ
γαλλικά.

Στὰ Τρίκκαλα ξαναβρῆκε τὸ φίλο του
ἀπὸ τὴ μονὴ Μετεώρων, τὸ γιατρὸ Νοσί-
μαχο, πού τοῦ ἔδειξε τοῦ Commode τὸν
Anti-Newtonianismus, πού ζητοῦσε νὰ ἀναι-
ρέσει τοῦ Νεύτωνα τὴ διδασκαλία γιὰ τὰ
χρώματα, ἓνα δοκίμιο, πού κατὰ τὸν
Μπγέρνστωλ ἦταν παράξενο πῶς τὸ εἶχαν

1. Στὴ Σερβία (σημ. τοῦ μεταφρ.).

1. Βασιλιάς τῆς Σουηδίας (1682-1718). (σημ. τοῦ μεταφρ.).

τόσο λίγο προσέξει.—Στις 29 Μαΐου ἔκανε μιὰν ἐκδρομὴ στὸ χωριὸ Μισντάνι¹, νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τὰ Τρίκκαλα. Ἐκεῖ βρῆκε τὰ λείψανα μιᾶς στήλης μὲ τὴν παράσταση ἑνὸς ἵππεα—γι' αὐτὸν μιλοῦσε καὶ ὁ Μελέτιος στὴ Γεωγραφία του—καὶ ξεσήκωσε μιὰν ἀρχαία ἐπιγραφή, ποὺ τὴν ἔχει χαθεῖ.

Ὅταν ὁ Μπγέρνστωλ ξεκινούσε στὴς 31 Μαΐου ἀπὸ τὰ Τρίκκαλα, ὁ σκοπὸς τοῦ ἦταν νὰ γυρίσει γραμμὴ πίσω στὴ Λάρισα. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὁμῶς ἔρευνα τὸν ἔσπρωξε νὰ ἐπισκεφτεῖ καὶ μερικὰ χωριά νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τὴ Λάρισα, καὶ ἔτσι ὁ ἐρχομὸς του καθυστέρησε τρεῖς τέσσερις μέρες ἀκόμα. Ὁ ταξιδιώτης μας ἐνδιαφερόταν ἰσχυρὰ γιὰ τὴν ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν ποὺ ἔβρισκε στὰ μέρη ἐκεῖνα· τὴν πλεονεχία ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἔχει ἀντιγράψει στὸ Ἡμερολόγιό του. Ἔτσι στὸ χωριὸ Κουτσόχερο ξεσήκωσε στὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἕνα ἀπελευθερωτικὸ ψήφισμα καὶ κάτι ἄλλες μικρότερες ἐπιγραφές. Ἄλλα ἀντιγράφα ἔκανε στὸν Ἀλήφακα, καὶ στὸ Χατζηλάρ², ὅπου τοῦ ἔκαναν ἐντύπωση τὰ ἀναρίθμητα πλήθη τῶν πελαργῶν, βρῆκε πολλὰ ἐπιγραφὰ ἐντειχισμένους στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ. Κοντὰ στὴν ἐκκλησία πιστοποίησε καὶ δύο ὠραία μαρμάρινα ἀγάλματα, ποὺ ἀργότερα φαίνεται πὼς ἐξαφανίστηκαν. Ὅλα τὰ ἀρχαία μνημεῖα ἐδῶ εἶχαν κουβαληθεῖ ἀπὸ τὰ ἐρείπια ποὺ βρισκόνταν πάνω σ' ἕνα λόφο, λίγο νοτιότερα ἀπὸ τὸ χωριό. Αὐτὸν τὸ λόφο ἀργότερα ὁ Leake τὸν ταύτισε μὲ τὴ θέση τῆς ἀρχαίας Κραννῶνας. Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη τὰ ἐρείπια τοῦ λόφου εἶχαν τὴν ὀνομασία «Παλιὰ Λάρισα». Ὁ Μπγέρνστωλ, ποὺ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ τὸν πίστευαν πὼς ἦταν κατάσκοπος σταλμένος ἀπὸ τὸ Σουλτάνο ἢ πὼς εἶχε ἔρθει γιὰ ν' ἀνακαλύψει θησαυροὺς, ἐπισκέφτηκε τὰ ἐρείπια αὐτά, δὲ βρῆκε ὁμῶς τίποτα ἄλλο ἀπὸ σωροὺς πέτρες καὶ γκρεμίσματα.

Στις 4 Ἰουνίου ὁ Μπγέρνστωλ βρισκόταν πάλι στὴ Λάρισα, ὕστερα ἀπὸ δύο μῆνες ποὺ εἶχε λείψει. Ἐγκαταστάθηκε στὸ χάνι, ὅπου ἔμεναν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι· ὅπως ἔμαθε, ἐκεῖ εἶχε μείνει πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια καὶ ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Edward Wortley Montagu. Ἐδῶ ἔμεινε μιὰ βδομάδα· στὸ μεταξὺ συναντήθηκε μὲ τὸ σουηδὸ πρόξενο Barthélemy, ποὺ ἔτυχε νὰ ἔχει ταξιδέψει ἀπὸ τὸ Βόλο ὡς ἐκεῖ. Ἐνὰ μέρος τοῦ καιροῦ ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του τὸ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ ἀντιγράψει μερικὲς ἀρχαίας ἐπιγραφὰς στὰ περὶχωρα τῆς πόλης, ποὺ σήμερὰ ἔχουν ἐξαφανιστεῖ, ὅπως φαίνεται.

1. Σήμερὰ τὸ χωριὸ λέγεται Ἄγναντερο (σημ. τ. μεταφρ.).

2. Τὸ σημερινὸ Κραννῶν (σημ. τοῦ μεταφρ.).

Στις 10 Ἰουνίου ξεκίνησε ὁ Μπγέρνστωλ ἀπὸ τὴ Λάρισα τραβώντας γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη μέσα ἀπὸ τὰ Τέμπε. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ συνέχιζε τὸ ταξίδι του γιὰ τὸν Ἄθω καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὰ Τέμπε εἶναι ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ἡ φυσικὴ διάβαση ἀπὸ τὴ Θεσσαλία στὴ Μακεδονία. Καθὼς προχωροῦσε, ὁ Μπγέρνστωλ ἀντίκρυζε παντοῦ τὸ φριχτὸ θέαμα ἀπὸ ἀκρωτηριασμένα πτώματα Ἀλβανῶν, ποὺ τὰ κεφάλια τους στέλνονταν στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὴν πρώτη νύχτα τὴν πέρασε στὸ χωριὸ Μπαμπὰ (τὴν ἄρα λέγεται Τέμπε), στὴν εἴσοδο τοῦ στενοῦ τῶν Τεμπῶν. Τὴν ἄλλη μέρα ἀνέβηκε στὰ Ἀμπελάκια, ποὺ βρισκόνταν στὴς ὑπώρειες τῆς Ὀσσας.

Τὸ χωριὸ αὐτὸ ἦταν τὸν 18ο αἰῶνα πάρα πολὺ πλούσιο ἀπὸ τὰ κλωστήρια καὶ τὰ βαφεῖα του· ἐκεῖ ἔκλωθαν καὶ ἔβαφαν τὰ μπαμπακερὰ νήματα, ποὺ ὕστερα τὰ πουλοῦσαν στὴς εὐρωπαϊκὲς ἀγορὰς, προπαντὸς στὴ Γερμανία. Ὁ Μπγέρνστωλ σύστησε σὲ μερικοὺς Ἕλληνες ἐμπόρους τοῦ χωριοῦ νὰ ἀνοίξουν ἐμπορικὲς δουλειὲς καὶ μὲ τὴ Σουηδία, καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ τοὺς ἐξήγησε μιὰν ἐπιστολὴν τοῦ συμπατριώτη του Christian Ludwig Jöanson, ποὺ ἦταν μεγαλέμπορος στὴ Στοκχόλμη. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους αὐτοῦ, ὁ Νικόλαος Μιχαήλ, τοῦ δήλωσε πὼς θὰ τὸ ἤθελε πολὺ νὰ ταξιδέψει στὴ Σουηδία.

Στὰ Ἀμπελάκια γνώρισε ὁ Μπγέρνστωλ πολλοὺς λόγιους, ποὺ τοῦ ἔκαναν πολὺ εὐχάριστη συντροφία. Ἐκεῖνο ποὺ τὸν λύπησε ἦταν ποὺ δὲ βρῆκε ἐκεῖ καὶ τὸν Ἐπίσκοπο· καὶ ὁμῶς, ὅπως ὁ ἴδιος τὸνίζει, ὁ κύριος λόγος ποὺ ἀνέβηκε στὰ Ἀμπελάκια, ἂν καὶ δὲν ἦταν τόσο στὸ δρόμο του, ἦταν ἀκριβῶς αὐτὸν νὰ συναντήσῃ. Πολὺ γόνιμη ἦταν ἡ συναναστροφή του μὲ τὸν γιατρὸ τοῦ χωριοῦ, τὸν Νικολὴ Περίνη, καὶ μὲ τὸν καθηγητὴ τῶν Ἑλληνικῶν, τὸν Γεώργιο Τριαντάφυλλο. Ὁ τελευταῖος εἶχε σπουδάσει στὸν Ἄθω, εἶχε μαθητέψει στὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, ἤξερε λατινικά, καὶ στὴ βιβλιοθήκη του ἔβρισκε τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες κλασσικοὺς σὲ ὠραῖες ἐκδόσεις. Μαζὶ του συζήτησε ὁ Μπγέρνστωλ μέσα σ' ἄλλα καὶ γιὰ τὴν παρακμὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἡ γνώμη τοῦ Τριαντάφυλλου ἦταν πὼς λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ἀλώσης τὰ ἑλληνικὰ μιλοῦνταν ἀρκετὰ καθαρὰ ἀκόμα· γιὰ ν' ἀποδείξει τὸν ἰσχυρισμὸ του, ἀναφέρθηκε σ' ἕνα λόγο τοῦ Πατριάρχου Γεννάδιου ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα. Ὁ Μπγέρνστωλ, ποὺ ποτὲ δὲν ξεχνοῦσε πὼς ἦταν πατριώτης τοῦ Λινναίου, σύστησε στοὺς φίλους του ἐκεῖ νὰ ἐπιχειρήσουν μιὰ συστηματικὴ καταγραφή τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδας. Ἰδιαιτέρως σύστησε τὸ ἔργο αὐτὸ σ' ἕναν μαθητὴ τοῦ Τριαντάφυλλου, μὲ τὴ συμβουλή νὰ μελετήσῃ πρῶτα τὰ συγγράμματα τοῦ Διοσκορίδη καὶ τοῦ Λινναίου. «Ἔτσι

χαρίζει κανεὶς στὸν ἑαυτό του τὴν ἀθανασία». Ὁ νέος, ἀκούγοντας αὐτά, τέντωσε τ' ἄφτιά του, κι' ἔπειτα ἔκανε μιὰν ὑπόκληση.—Στὶς συνομιλίες αὐτές γιὰ ζητήματα ἐπιστημονικὰ ὁ Μπγέρνστωλ τόνισε καὶ τὴν ἀνάγκη μιᾶς γεωγραφίας, καλύτερης ἀπὸ τοῦ Μελετίου. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ χρησιμοποίησε καὶ ὁ Ἴδιος καὶ ἦταν ἡ καλύτερη ἀπὸ ὅλες, εἶχε ὅμως καὶ λάθη πολλά. Ὁ Μπγέρνστωλ ἀνάπτυξε στοὺς ἀκροατὲς του τὸ σχέδιό του γιὰ τὸ πῶς ἔπρεπε νὰ συνταχτεῖ ἕνα τέτοιο ἔργο· μέσα σὲ ἄλλα, ἔλεγε, ἔπρεπε νὰ ζητηθοῦν πληροφορίες ἀπὸ τοὺς Ἐπισκόπους τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἀπὸ τὰ Ἀμπελάκια ἀποφάσισε ὁ Μπγέρνστωλ νὰ ἐπιχειρήσει μιὰν ἀνάβαση στὴν Ὀσσα (14-20 Ἰουνίου). Ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ τὰ χωριά Ντεϊρμάν Ντερεσί, Μπουσγκούτς, Ὀρμάν Τσιφλικ καὶ Γενιτσά¹, στὴ νότια πλευρὰ τοῦ βουνοῦ, ἀνέβηκε ἔπειτα στὴν κορυφή. Ὁ γυρισμὸς στὰ Ἀμπελάκια ἔγινε ἀπὸ τὴ Σπηλιά. Περιγράφοντας αὐτὴ τὴν κουραστικὴ διαδρομὴ ὁ Μπγέρνστωλ ἀναφέρει γιὰ πρώτη φορὰ (15 Ἰουνίου) ὅτι τὸν ἔπιασε πυρετός. Τὴν περασμένη μέρα, «ἄρρωστος ἀπὸ τὴ δυνατὴ ζέστη», εἶχε λουστῆ στὴν κρύα πηγὴ ἑνὸς τουρκικοῦ ἐξοχικοῦ σπιτιοῦ κοντὰ στὸ Μπουσγκούτς. Ὁ πυρετὸς τὸν ἀνάγκασε νὰ ξεκουραστεῖ δύο μέρες, γυρνώντας ὅμως στὰ Ἀμπελάκια ἐνιωθε τὸν ἑαυτό του ἐντελῶς καλά.

Στὶς 27 Ἰουνίου ἀφῆκε τὰ Ἀμπελάκια, ὅπου εἶχε καταλύσει ἐξαιρετικὰ ἀναπαυτικὰ στὴν Ἐπισκοπή, καὶ κατέβηκε στὸ Μπαμπά. Γιὰ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὰ γειτονικὰ ἐρεῖπια κοντὰ στὸ Ντερελή, πέρασε μὲ τὴ σχεδία τὸν Πηνειὸ κι' ἔπειτα τράβηξε γιὰ τὸ χωριό. Σ' ἕνα ὕψωμα, ἀνατολικά, βρίσκονται τὰ ἐρεῖπια τῶν ἀρχαίων Γόννων, πού ἦταν συνοικισμένοι ἀπὸ τὰ νεολιθικὰ ὡς τὰ βυζαντινὰ χρόνια. Ὁ Μπγέρνστωλ ταύτισε τὰ ἐρεῖπια μὲ τὸ μεσαιωνικὸ Λυκοστόμιο, πού ὡστόσο πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ πιὸ βαθιὰ μέσα στὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Ὅπως τὸ συνήθιζε, ὁ ταξιδιώτης μας ξεσήκωσε καὶ μερικὲς ἐνδιαφέρουσες ἐπιγραφὰς πού βρῆκε ἐκεῖ.

Μετὰ τὸ γυρισμὸ του στὸ Μπαμπά ὁ δρόμος του τὸν ἔφερε μέσα ἀπὸ τὰ Τέμπη, περίφημα στὴ μεταγενέστερη ἀρχαιότητα γιὰ τὴ ρωμαϊκὴ τους ὁμορφιά. Γιὰ τὴν ὄνειροπόλα διάθεση τῶν ρωμαϊκῶν τοῦ 18ου αἰῶνα τὰ Τέμπη ἦταν ἕνα ὄνομα συμβολικόν. Ὁ Μπγέρνστωλ εἶναι ὁ πρῶτος δυτικὸς εὐρωπαῖος ταξιδιώτης πού περιγράφει τὴν κλασικὴ αὐτὴ τοποθεσία. Ἡ σύγχρονή του γεωγραφικὴ ἐπιστήμη εἶχε ἀκόμα μιὰ πολὺ ἀόριστη ἀντίληψη γιὰ

τὸ πού ἀκριβῶς βρισκόνταν τὰ Τέμπη.

Ὁ Μπγέρνστωλ, ἔχοντας στ' ἀριστερὰ του τὸν Πηνειὸ καὶ τὸν Ὀλυμπο, προχωρεῖ δίπλα στὰ πόδια τῆς Ὀσσας. Οἱ πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ εἰσχωροῦν ὄλο καὶ πιὸ ἀπότομες μέσα στὸ δρόμο, πού τώρα γίνεται πολὺ στενὸς—τὸ πραγματικὸ Λυκοστόμιο. Ὁ ταξιδιώτης εἶναι ἐνθουσιασμένος μὲ τὴν πλούσια βλάστηση, μὲ τὰ πουλιά πού κελαῖδουν, προπαντὸς τ' ἀηδόνια, καὶ μὲ τὶς δροσερὲς πηγές. Πάνω ἀπὸ τὸ στενὸ πέρασμα ὑψώνεται τὸ μεσαιωνικὸ «Κάστρο τῆς Ὠριάς». Ὁ Μπγέρνστωλ περιορίζεται νὰ περιεργαστεῖ τὰ τεῖχη του μὲ τὸ τηλεσκόπιό του. Στὰ πόδια τοῦ κάστρου ἀναβλύζει μιὰ πηγὴ, τὸ «Βασιλικὸ Νερό». Παρατηρώντας τὰ πλευρὰ τῶν βουνῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, κάνει μιὰ παρατήρηση, πού «κανεὶς δὲν τὴν ἔκανε ὡς τώρα, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ὀλυμπος καὶ ἡ Ὀσσα ἦταν ἀρχικὰ ἕνα μόνο βουνόν, πού σκίστηκε ἀπὸ βίαιες φυσικὲς αἰτίες, κι' ἔτσι βρῆκε καὶ ὁ Πηνειὸς τὸ δρόμο του γιὰ νὰ χυθεῖ στὴ θάλασσα». Στὴ γνώμη αὐτῆ, πού ὁ Μπγέρνστωλ τὴν δικαιολογεῖ ἀρκετὰ διεξοδικά, εἶχαν ὡστόσο φτάσει νωρὶς καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, τὴ βρίσκουμε στοῦ Ἡροδότου τὴν ἐξαίρετη περιγραφή τῆς Θεσσαλίας¹.

Συνεχίζοντας ὁ Μπγέρνστωλ ἔφτασε ἐκεῖ πού ἕνα κομμάτι τοῦ δρόμου εἶναι σκαμμένο στὸ βράχο μέσα. Οἱ Τούρκοι, λέει ὁ Μπγέρνστωλ, ὀνομάζουν τὸ μέρος αὐτὸ Μπαμπά Μπογάζι (Στενὸ τοῦ Μπαμπά). Ἐδῶ ἀνακάλυψε μιὰ λατινικὴ ἐπιγραφὴ τρίστιχη:

— — — CASSIUS
— — — COS
TEMPE MVNIVIT

Κανένας εὐρωπαῖος λόγιος δὲν εἶχε πρωτύτερα ἰδεῖ τὴν ἐπιγραφὴ αὐτῆ, πού ἦταν γνωστὴ στοὺς Ἕλληνες ἐκεῖ γύρω. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει σκοπὸ ν' ἀπαθανατίσει τὸν ἀντιστράτηγο τοῦ Καίσαρα Λεύκιο Κάσσιο Λογγίνο, πού πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Φαρσάλων ἀνοιξε δρόμο στρατιωτικόν μέσα ἀπὸ τὰ Τέμπη. Ὅσοσο κανένας δὲν πρόσεξε τὴν ἀνακάλυψη τοῦ σουηδοῦ ἐρευνητῆ· τουλάχιστο δύο νεώτεροι περιηγητὲς, ὁ Clarke καὶ ὁ Leake, ἀξιῶνουν καθένας γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν τιμὴ τῆς πρώτης ἀνακάλυψης τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ μνημείου.

Ἀφοῦ ἔκαμε ἕνα ἀντίγραφο ἀπὸ τὸ νέο του εὐρημα, ὁ Μπγέρνστωλ συνέχισε τὴν πορεία του. Στὸ πιὸ ψηλὸ σημεῖο τοῦ δρόμου ἀντίκρουσε στὸ βάθος τὸν κόλπο τῆς Θεσσαλονίκης. Στὶς 27 Ἰουνίου, τὸ βράδυ, ἔφτασε στὸ Λασποχώρι, στὴν ἀνατολικὴ εἴσοδο τῶν Τεμπῶν, ὅπου καὶ κατάλυσε. Τὴν ἄλλη μέρα πέρασε τὸν Πλαταμῶνα

1. Τὰ χωριά αὐτά δὲν ὑπάρχουν σήμερα. Μήπως καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ σουηδοῦ περιηγητῆ ἦταν μόνο τοποθεσίες μὲ ἕνα δυὸ ἐξοχικὰ σπιτία; (σημ. τ. μεταφρ.).

1. Ἡρόδ. 7, 129.

κι' ἔφτασε στὸ Λιτόχωρο. Ἐδῶ ἀπαντήθηκε μὲ τὸν Ἐπίσκοπο τῶν Ἀμπελακιῶν, τὸν Διονύσιο, ἕναν μορφωμένο ἱερωμένο, αὐτὸν ποὺ μὲ μεγάλη του ἀπογοήτευση δὲν εἶχε πετύχει νὰ τὸν συναντήσει στὴν ἔδρα του, ἀν καὶ στὸ σπίτι του εἶχε βρεῖ μιὰ τόσο ἐγκάρδια φιλοξενία.

Τὴν ἴδια μέρα ποὺ ἔφτασε στὸ Λιτόχωρο—28 Ἰουνίου—ἄρχισε κάθε τόσο νὰ βασανίζεται ἀπὸ ρίγη καὶ ἀπὸ ψηλὸ πυρετό. Ὁ πιστὸς του γιανιτσάρος πῆρε νὰ φοβᾶται τὰ χειρότερα καὶ θέλησε νὰ εἰδοποιήσει τὸ σουηδὸ πρόξενο τῆς Θεσσαλονίκης. Ἄν καὶ ὁ Μπυέρνστωλ ἀρνήθηκε νὰ τοῦ δώσει γι' αὐτὸ τὴν ἄδεια, ὡστόσο ἕνα σύντομο γράμμα στάλθηκε κρυφὰ στὴ Θεσσαλονίκη, ποὺ ὅπως ἀναφέρει ὁ παραλήπτης του, ὁ ὑποπρόξενος Marc Antoine Delon, ἦταν χρονολογημένο ἀπὸ τὴν 5 Ἰουλίου. Τὸ ἄλλο βράδυ κιόλας ἔστειλε ὁ Delon ἕνα καϊκι μὲ τὸ σουηδὸ πλοίαρχο Hans Lagerström, ποὺ ἔτυχε νὰ βρίσκεται μὲ τὸ καράβι του στὸ λιμάνι τῆς Θεσσαλονίκης· μαζί του ταξίδεψαν καὶ ὀχτῶ ἀπὸ τὸ σουηδικό του πλήρωμα καὶ ἕνας γάλλος χειροῦργος, ὁ Laïson. Τὸ ἀπόγεμα τῆς 7 Ἰουλίου ἄραξαν στὴν παραλία τοῦ Λιτόχωρου καὶ βρῆκαν τὸν Μπυέρνστωλ σὲ πολὺ ἄσκημη κατάστασι· εἶχε δυνατὸ πυρετὸ καὶ ἀκατάσχετη διάρροια. Ὁρεσ ὄρες ἔχανε τὴν αἴσθησι τῆς πραγματικότητος, ὡστόσο μπόρεσε νὰ ἐκφράσει τὴ χαρὰ του γιὰ τὸν ἀπροσδόκητο ἔρχομό τῶν πατριωτῶν του. Τὴν ἄλλη μέσα μέρα σὲ δύο ὄρες κουβάλησαν τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὸ Λιτόχωρο στὴν παραλία—τὸ πιθανότερο, στὸν Ἅγιο Θεόδωρο—, ὅπου περίμενε τὸ καϊκι. Τὸ βράδυ τῆς ἴδιας μέρας ἔφτασαν στὴ Θεσσαλονίκη, βρῆκαν ὅμως τὴν πόρτην τῆς πόλης κλειστὴν κι' ἔτσι ἀναγκάστηκαν νὰ

περάσουν τὴ νύχτα σ' ἕνα ἄθλιο χάνι ἀπ' ἔξω. Τὴν ἄλλη μέρα, στίς 9 Ἰουλίου, ὁ Μπυέρνστωλ ὀδηγήθηκε στὸ σπίτι τοῦ Delon. Εἶχε ἀκόμα ὄλες του τὴν αἰσθησὶν καὶ ρώτησε γιὰ τὴν ἀλληλογραφία του. Ἐφώνησαν τὸ γάλλο γιατρὸ Astrie, ὄλες ὅμως οἱ προσπάθειες πῆγαν χαμένες. Ὁ ἄρρωστος ὄλο κι' ἔχανε τὴν δυνάμειν του καὶ τὸν περισσότερο καιρὸ ἦταν βυθισμένος σὲ λήθαργο. Ὁ θάνατος τοῦ σουηδοῦ ταξιδιώτη ἀκολούθησε στίς 12 Ἰουλίου, πρῶι πρῶι. Αἰτία ἦταν ἡ δυσεντερία.

Τὸ ἴδιο ἀπόγεμα ἔγινε ἡ ταφή του, στὰ ἀνατολικά τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν κηδεὶα τὴν παρακολούθησαν ὁ σουηδός, ὁ δανὸς καὶ ὁ ἄγγλος πρόξενος, καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα προξενεῖα οἱ δραγουμάνοι καὶ οἱ γιανιτσάροι. Ἐπειδὴ δὲ βρέθηκε κανένας λουθηρανὸς ἱερέας, τὴν τελετὴ τῆς κηδεὶας τὴν ἔκανε ὁ πλοίαρχος Lagerström.

Μὲ τὴν ἐνέργειαν τῶν φίλων τοῦ Μπυέρνστωλ Gjørwell καὶ Blomberg πάνω ἀπὸ τὸν τάφο στήθηκε μιὰ πλάκα, ποὺ θύμιζε τὴ ζωὴ τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ περιηγητῆ. Ἡ ἐπιτύμβια αὐτὴ πλάκα τοποθετήθηκε στίς 16 Ἰουνίου 1781 σὲ μιὰ τελετὴ ποὺ πῆραν μέρος ὄλοι οἱ πρόξενοι ποὺ ἦταν ἐγκαταστημένοι στὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ πρόξενος Delon ἐτίμησε τὸν νεκρὸ μ' ἕναν ἐπιμνημόσυνο λόγο, καὶ ἕνα βενετσιάνικο καράβι στὸ λιμάνι χαιρέτησε μὲ ἕννεα κανονιοβολισμοὺς. Μετὰ τὴν τελετὴ ὄλοι ὄσοι ἦταν παρόντες προσκαλέστηκαν σὲ γεῦμα ἀπὸ τὸ γαλλικὸ ἐμπορικὸ οἶκο Le Peintre et Rouffin. Ἡ μαρμάρινη ἐπιτύμβια στήλη ἀναζητήθηκε ἀρκετὴς φορὴς σὲ νεώτερα χρόνια—γιὰ τελευταία φορὰ στὰ 1947—, χωρὶς ὡστόσο νὰ βρεθεῖ, πρέπει λοιπὸν νὰ δεχτοῦμε πὼς ἔχει στὸ μεταξὺ καταστραφεῖ.

(Μετάφρασι ἀπὸ τὰ σουηδικὰ I. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗ)

CHRISTIAN CALLMER

